

УДК 373.2.014.5:614.8]:355.018

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2024.05>*Олена Маланчук,*

ORCID iD 0000-0001-8286-0140

*методист кафедри теорії й методики**дошкільної та початкової освіти**Миколаївський обласний інститут**післядипломної педагогічної освіти**вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна**olena.malanchuk@moipro.mk.ua*

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У методичній статті обґрунтовано актуальність створення безпечного освітнього простору в закладах освіти в період воєнного стану в Україні. Проаналізовано наукові дослідження українських учених із зазначеної проблеми.

У розвідці запропоновано модель «Організація безпечного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти», яка надалі може слугувати основою для розроблення докладних планів роботи із захисту в кожному окремому закладі дошкільної освіти. Розроблено контрольний список для педагогів ЗДО «Створюємо безпечне освітнє середовище в закладі дошкільної освіти» з метою систематизації та оцінки заходів, спрямованих на здійснення відповідного захисту та комфорту дітей дошкільного віку. Надано та схарактеризовано інструменти організації та формування означеного осередку в закладах дошкільної освіти в умовах сьогодення, якими можуть послуговуватися педагогічні працівники ЗДО. Визначено основні компоненти, пріоритетні для ефективної організації освітнього обшчу в закладі дошкільної освіти, що передбачають не лише фізичну безпеку, а й створення психологічного комфорту, емоційного добробуту та сприятливих умов для соціалізації дітей.

Ключові слова: безпека; діти дошкільного віку; заклад дошкільної освіти; освітнє середовище; період воєнного стану; учасники освітнього процесу.

© Маланчук О. В., 2024

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.

Україна приєдналась до Декларації про безпеку закладів освіти, і стала однією зі ста країн, що підтримали положення цього документа, 20 листопада 2019 року. Перед Міністерством освіти і науки України постало завдання імплементувати всі принципи та рекомендації документа.

Унаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України було запроваджено правовий режим воєнного стану (Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»), що спричинило внесення значних корективів у навчальну діяльність, зокрема у сфері дошкілля. Організація ос-

вітнього процесу в закладах залежить від безпекової ситуації кожного населеного пункту. Рішення про відновлення роботи та режиму закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) ухвалюють військові адміністрації та органи місцевого самоврядування, які призначають комісії для проведення експертизи стану закладів з метою оцінки їхньої відповідності вимогам безпеки та готовності до організації роботи з вихованцями.

Здійснення дошкільної освіти має бути гнучким та адаптуватися до нових реалій під час війни. Передусім постає необхідність у створенні безпечного середовища для дошкільників, що є сукупністю умов, які забезпечують їхній фізичний, психологічний та соціальний добробут. Це

простір, де малюки почуваються захищено, можуть вільно досліджувати світ і розвиватися.

Організація безпечного освітнього простору має враховувати безпеку:

- *фізичну* (захист дітей від травм, отруєнь, інших небезпек, які можуть виникнути в приміщенні або на ігровому майданчику);
- *психологічну* (створення атмосфери довіри, поваги, де кожна дитина почувається прийнятою та цінною);
- *емоційну* (створення сприятливих умов, де діти вчаться розпізнавати та виражати свої почуття, умінню впоратися зі стресом, співпрацювати, розв'язувати конфлікти, будувати міцні стосунки);
- *психосоціальну* (захист дітей від будь-яких форм насильства, дискримінації, забезпечення позитивної взаємодії між дітьми та дорослими).

У новому Законі «Про дошкільну освіту», що прийняла Верховна Рада України від 06.06.2024 року № 3788-IX та який набуватиме чинності 07.07.2025 року, у ст. 37 п. 2 та у ст. 38 п. 4 зазначено, що *засновник ЗДО організовує та контролює, а керівник ЗДО зобов'язаний створювати безпечне, здорове та інклюзивне чи спеціальне освітнє середовище з універсальним дизайном та розумним пристосуванням. Його організацію здійснюють спільними зусиллями засновника, керівника закладу, педагогічних працівників, батьків, громадськості. Щоб забезпечити якісні послуги, нешкідливі умови для розвитку, виховання дошкільників та роботи персоналу в ЗДО, потрібно враховувати комплексний підхід, який передбачає можливість гарантувати професійний розвиток педагогів (підвищення кваліфікації, самоосвіта, психологічна підтримка); забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини; створення захищеного, здорового та інклюзивного чи спеціального простору; підтримку партнерських відносин з територіальною громадою).*

Окреслення нерозв'язаних питань,

порушених у статті.

Питання організації безпечного освітнього середовища в ЗДО висвітлено в таких нормативних документах: Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2024), Лист МОН України від 02 квітня 2022 року № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні», Лист МОН України від 25.04.2022 № 1/4428-22 «Методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях», Лист ДСНС від 14 червня 2022 року № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти», Лист МОН України від 20 червня 2023 року № 1/8820-23 «Про організацію освітнього безпечного простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів», наказ МОН та МВС від 18 серпня 2023 року № 685/1013 «Про затвердження Порядку раннього попередження та евакуації учасників освітнього процесу в разі нападу або ризику нападу на заклад освіти».

Порушена проблема є актуальною, оскільки наявні суперечності в нормативно-правовій базі, що регулює організацію безпечного освітнього середовища в ЗДО. Це пов'язано з динамічними змінами суспільства, новими викликами та потребами в забезпеченні захисту дітей. Велика кількість нормативних документів різного рівня, які регулюють питання безпеки в ЗДО, може призводити до неоднозначного тлумачення вимог та ускладнювати їх практичну реалізацію. Деякі норми мають загальний характер і не містять чітких алгоритмів дій у конкретних ситуаціях. Можна простежити прогалини в регулюванні окремих аспектів захищеності. Наприклад, недостатньо розроблені питання психологічної безпеки дітей, захисту від булінгу тощо.

Розв'язання проблеми щодо створення безпечного, здорового освітнього про-

сторю в ЗДО є багатогранним завданням для освітян дошкілля, що потребує комплексного підходу, а також співпраці педагогів, батьків, адміністрації закладу та інших зацікавлених сторін. Не з'ясованим наразі є питання щодо визначення основних компонентів, вимог та найефективніших інструментів організації безпечного освітнього середовища в умовах сьогодення.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

У період воєнного стану в Україні питання організації безпечного освітнього середовища в ЗДО вивчали такі вчені: О. Г. Косенчук, О. О. Стягунова, О. В. Вільхова, О. О. Вашак, І. В. Городиська.

Визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність» сучасного освітянина проаналізувала О. М. Литвиненко.

Базові методи для зниження нервового напруження й тривоги в дітей розглядали у своїх розвідках Т. С. Фасолько, Г. І. Олійник, Г. В. Горшкова.

Дослідження українських учених щодо організації надійного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти підтверджують важливість цього питання. Зокрема, О. Г. Косенчук та О. О. Стягунова проаналізували умови, що запобігають будь-яким видам фізичної, психологічної, інформаційної, моральної, соціальної, матеріальної небезпеки всіх учасників освітнього процесу. Їх дотримання забезпечує захищеність від негативних впливів та створення комфортності для життя і розвитку особистості (Косенчук О. Г., Стягунова О. О., 2023, с. 90). Коли діти почувають себе спокійними, вони можуть сконцентруватися на навчанні, грі та соціальній взаємодії. Це сприятиме їхньому всебічному розвитку.

На питання оздоровлення вихованців ЗДО звертають увагу О. В. Вільхова, О. О. Вашак. На думку авторів, здоров'язбережувальні технології розвивають у дітей уявлення про власне здоров'я та мотивують до здорового способу життя, а також ціннісне ставлення до навколишнього світу (Вашак О. О., Вільхова О. В., 2022, с. 10). Застосування здоров'язбережувальних технологій у ЗДО забезпечує зниження

рівня захворюваності дітей, формування в них відповідального ставлення до власного здоров'я, підвищення рівня адаптації дошкільників до умов навколишнього середовища, а також поліпшення психологічного клімату в дитячому колективі.

Застосування методів, що запропонували вчені Т. С. Фасолько, Г. І. Олійник та Г. В. Горшкова, «фізкультурно-оздоровчі та лікувально-профілактичні заходи, технології забезпечення оптимального психічного й соціального здоров'я (кольоротерапія, музична терапія, релаксація тощо)» сприятимуть формуванню правильного світосприйняття (Фасолько Т. С., Олійник Г. І., Горшкова Г. В., 2024, с. 12). Знання про здоровий спосіб життя допомагають дітям уникнути багатьох захворювань. Регулярні фізичні навантаження зміцнюють імунітет, удосконалюють координацію рухів, а розвиток емоційного інтелекту сприятиме правильному розумінню дошкільників розуміти себе та інших.

Змістове наповнення поняття «здоров'язбережувальна компетентність педагогів» дослідила О. М. Литвиненко, яка вважає, що це не просто набір теоретичних знань, а комплексний підхід, який передбачає активну діяльність педагога у збереженні власного здоров'я та створенні сприятливого середовища, що впливає на гармонійний розвиток дітей (Литвиненко О. М., 2024, с. 145). Погоджуємось з цією думкою та будемо спиратися на це твердження у власній розвідці.

На важливості використання психологічних методик, а саме арттерапії, для подолання стресу в дітей наголошує І. В. Городиська: «творчий характер арттерапевтичних занять дає вихователю змогу з'ясувати причини певних відхилень у поведінці та діяльності дітей і водночас відкривати у них щось нове, глибше пізнавати та краще розуміти їх, розвивати взаємини з ними й адаптувати вихованців до життя в соціумі» (Городиська І. В., 2020, с. 57). Особливої актуальності ці психологічні методики набувають під час повітряних тривог та інших надзвичайних ситуацій, оскільки дають змогу зменшити рівень тривоги, відновити відчуття безпеки, розвивати на-

вички копінгу – психологічної стратегії та способу подолання стресової ситуації – у дошкільників. Також необхідно враховувати те, що кожна дитина є унікальною, тому методики слід підбирати індивідуально.

Автори публікацій роблять акцент на тому, що для створення безпечного освітнього середовища в ЗДО необхідний комплексний підхід, який передбачає не тільки фізичну безпеку, але й психологічну та соціальну. Ефективна взаємодія всіх учасників освітнього процесу є ключовим фактором забезпечення захисту вихованців у дитячому садку.

Метою статті є висвітлення проблеми організації безпечного освітнього середовища в ЗДО в умовах воєнного стану в Україні.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Визначити основні компоненти, вимоги до організації та створення безпечного освітнього осередку в ЗДО.

2. Розробити модель «Організація безпечного освітнього середовища в ЗДО» та скласти контрольний список для педагогічних працівників з означеної теми.

3. Запропонувати інструменти для організації та створення безпечного освітнього простору в ЗДО.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням набутих наукових результатів.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусела поняття «безпека» потрактовано як «стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» (Бусел В. Т., 2005, с. 70). У нашому розумінні це поняття означає уникнення загроз життю, здоров'ю та добробуту людини.

Одним зі складників трудової функції керівника закладу дошкільної освіти є вміння планувати та контролювати систему заходів щодо захисту учасників освітнього процесу. Директор закладу видає накази, затверджує на навчальний рік плани основних заходів із цивільного захисту, пожежної безпеки, дій у надзвичайних ситуаціях у разі військових атак, безпеки дорож-

нього руху, попередження травматизму, рекомендації та протоколи безпеки навчання персоналу закладу дошкільної освіти. Керівник має знати нормативно-правову базу, що регулює питання безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу ЗДО (закони України: «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про охорону дитинства» (2001), «Про охорону праці» (1992), «Про благоустрій населених пунктів» (2005), «Про дорожній рух» (1993). Знання законів допоможе йому створити умови, які мінімізують ризики для життя та здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

У Законі України «Про освіту» (2017) (стаття 53. Права та обов'язки здобувачів освіти) у пункті 1. зазначено, що здобувачі освіти мають право на «...безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці». У статті 54. Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу у пункті 1 ідеться про те, що «педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на безпечні та нешкідливі умови праці». Це означає, що як діти, так і педагоги мають право на захист від небезпек, які можуть виникнути в освітньому процесі. Ці норми є визначальними для створення безпечного середовища.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2024 року № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» педагогічні колективи мають можливість: розробити комплекс заходів для забезпечення захисту вихованців; ввести чіткі правила поведінки в надзвичайних ситуаціях; захищати власне та дитяче фізичне й психічне здоров'я, а також конфіденційність інформації. Реалізація концепції є ключовим фактором для закладів освіти, щоб стати безпечними місцями для перебування дітей та дорослих, а також бути готовими до різних надзвичайних ситуацій; батькам – дасть змогу почувати себе спокійними, знаючи, що їхні діти перебувають у захищеному просторі.

Оцінку рівня готовності закладів до-

шкільної освіти до нового навчального року в умовах воєнного стану слід визначати за такими критеріями *фізичної безпеки* (створення безпечного, фізичного простору для перебування учасників освітнього процесу в ЗДО): укриття повинно відповідати вимогам Державної служби України з надзвичайних ситуацій; створена ефективна система оповіщення дітей та педагогічних працівників про небезпеку; розроблений план евакуації та інструкції для персоналу щодо реагування на різні типи загроз та небезпечні ситуації; випробувана система навчання та тренування працівників закладу щодо надання домедичної допомоги всім учасникам освітнього процесу в будь-якій надзвичайній ситуації; здійснене докладне обстеження території закладу з метою її безпечності та проведена система профілактичних заходів щодо мінної безпеки; комплексний підхід до оздоровлення вихованців під час освітнього процесу.

У Листі МОН України від 20 червня 2023 року № 1/8820-23 «Про організацію освітнього безпечного простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» зазначено, що «укриття в ЗДО – це спеціально організоване приміщення в будівлі або на території закладу, що слугує захистом для дітей та персоналу в разі фізичної небезпеки, яке пройшло відповідну експертизу та відповідає нормативним вимогам, враховує вікові особливості дітей дошкільного віку і забезпечено необхідним майном, інвентарем, засобами та матеріалами. Укриття в нових соціальних умовах розглядається як компонент освітнього середовища ЗДО. Облаштовує його засновник закладу освіти, погоджує використання укриття спеціальна комісія» (Лист МОН України, 2023). Загальні вимоги до організації укриття в ЗДО представлено в рекомендаціях Державної служби України з надзвичайних ситуацій (Лист від 14.06.2022 року №03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти»). У разі сигналу «Повітряна тривога» дітям та персоналу необхідно якомога оперативніше дістатися до укриття.

Виокремимо принципи, яким має від-

повідати укриття:

- *міцність та стійкість* (конструкція укриття має бути достатньо міцною, щоб витримати ударну хвилю, уламки та інші пошкоджувальні фактори; матеріали, з яких збудовано укриття, повинні бути вогнетривкими та стійкими до різних видів впливу);
- *герметичність* (двері та вікна мають щільно закриватися і бути обладнаними додатковими ущільнювачами, щоб захистити людей від проникнення шкідливих речовин, радіації та інших забруднень);
- *вентиляційність* (повинна бути такою, щоб уникнути створення протягів та переохолодження людей);
- *місткість* (має відповідати кількості учасників освітнього процесу, які можуть одночасно перебувати в ньому);
- *освітленість* (укриття має бути обладнане автономними джерелами світла, які забезпечать необхідний рівень освітлення в темний час доби);
- *забезпеченість*: водою та санітарно-гігієнічним обладнанням (технікою), харчовими продуктами та медикаментами, а також засобами зв'язку та інформаційними матеріалами, які допоможуть персоналу орієнтуватися в ситуації та діяти згідно з інструкціями;
- *безпечність* (має бути обладнане так, щоб уникнути травмування).

Для закладів освіти від Міністерства освіти і науки України представлено проєкт «Моя фортеця», мета якого полягає у створенні в закладах освіти безпечних, комфортних, інклюзивних і візуально привабливих укриттів. Вони мають діяти як спільні розвивальні, відпочинкові та ігрові осередки й створювати ненапружену, спокійну атмосферу. У мирний час представникам закладів освіти можна використовувати наявне укриття за іншим призначен-

ням відповідно до законодавства.

Уміння надати першу домедичну допомогу стає невіддільною частиною професійної компетентності сучасного педагога ЗДО. За великим тлумачним словником сучасної української мови за ред. В. Т. Бусела поняття «перша допомога – це медична допомога, яку подають до приходу лікаря; комплекс найпростіших невідкладних заходів за нещасних випадків або раптового захворювання» (Бусел В. Т., 2005, с. 940). Навички надання допомоги є життєво необхідними. Кожен вихователь має пройти відповідне навчання, щоб бути готовим діяти в екстрених ситуаціях та врятувати життя дитини або дорослого до приїзду медиків. Важливо, щоб засновники та керівники ЗДО організували таке навчання централізовано. Наприклад, на обласному рівні підготувати тренерів та поширювати навчання на громади або на рівні місцевих управлінь освіти рекомендувати проводити онлайн-навчання. Керівник може видати наказ щодо проведення такого навчання в ЗДО. Можна також організувати безплатні офлайн-заняття з першої домедичної допомоги, які проводить організація «Червоний Хрест» – «Школа першої домедичної допомоги».

Зазначимо, що в умовах сьогодення важливо, щоб усі учасники освітнього процесу (керівництво та працівники закладу, діти, а також їхні батьки) підтримували одне одного для того, щоб між ними відбувалася взаємодія – це забезпечить *психологічну безпеку*. Головними в цьому процесі має бути практичний психолог ЗДО або психологічна служба.

Першочергові завдання психолога передбачають:

- підтримку дружніх стосунків у колективі (співпраця, повага, відповідальність);
- проведення психологічних тренінгів для працівників закладу (особиста стійкість вихователя та вміння надати необхідну підтримку дітям під час надзвичайних ситуацій у період воєнного стану в Україні є надважливими);

- навчання техніки самопомоги в стресових ситуаціях; проведення анкетування, онлайн-опитування, бесід тощо (це може бути організовано як анонімне опитування чи персональна бесіда, особливо для невеликих колективів для збирання інформації про психологічний та емоційний стан вихователів, адже їхнє піклування за безпеку суттєво впливає на атмосферу в закладі. Це дозволить визначити, які саме аспекти робочого середовища потребують вдосконалення і які ресурси для цього необхідні).

Для підтримки дітей дошкільного віку практичний психолог має:

- надавати допомогу з відновлення безпечного зовнішнього середовища та відчуття безпеки, а також повернення до звичайного способу життя (якщо дитина отримала стрес, то надавати першу психологічну допомогу необхідно якнайшвидше: заспокоїти її, відвести від джерела травми, дати попити й відпочити у безпечному місці);
- обговорювати та пояснювати їхній стан, отримуючи відповіді на запитання з урахуванням віку дитини;
- застосовувати психолого-педагогічні методи під час роботи з дітьми з надмірними емоційними реакціями (наприклад, використання набору «Техніки зцілення»: через арттерапію, гру, читання, емоційний діалог; заспокійливу музику; влаштовувати для дитини місце спокою та її усамітнення);
- залучати батьків дитини до процесу відновлення (надавати консультації з інформацією про те, які можна застосовувати техніки зцілення, як підтримати дитину та вивести зі стану тривожності).

В урядових документах зазначено, що заклад освіти має працювати на засадах педагогіки партнерства, створюючи *емоційну*

безпеку. Працівникам необхідно взаємодіяти та підтримувати співпрацю з батьками. Під час дії воєнного стану у разі прийняття рішення про організацію освітнього процесу в ЗДО в очному або змішаному форматах необхідно забезпечити оперативне та всебічне інформування батьків про його особливості: режим роботи закладу, форму організації, наявність та стан укриття, інструкції для забезпечення переміщення дітей до укриття, якщо воно розташоване за межами садочка. Під час здійснення заходів управління в надзвичайних ситуаціях важливо проводити ознайомчу роботу серед батьків щодо алгоритмів дій у разі оголошення повітряної тривоги, евакуації та інших загрозливих подій. Важливість полягає в тому, що, по-перше, батьки мають знати про умови перебування їхніх дітей у садочку; мають бути ознайомлені з тим, як організовано освітній процес, що відбувається з їхніми дітьми в закладі; які дії виконуватимуть працівники ЗДО в разі звучання сигналу «Повітряна тривога»; як потрібно здійснювати евакуацію. По-друге, знання протоколів безпеки дозволить батькам провести додаткові інструктажі з дітьми, що допоможе останнім сформувати стійкі навички безпечної поведінки та зменшити рівень тривожності. Під час здійснення інформаційно-психологічної підтримки учасників освітнього процесу доцільно провести обговорення загальних правил поведінки вихованців у ЗДО спільно з батьками.

У сучасних реаліях онлайн-платформи комунікації з батьками («Зум», «Гугл-міт», «Гугл-клас») є незамінними інструментами для ефективного обміну інформацією та взаємодії в умовах надзвичайних ситуацій під час зустрічей, конференцій, батьківських зборів. Для ефективної взаємодії з батьками варто створити на сайті ЗДО базу знань, що містить інформацію про особливості розвитку дітей різного віку та рекомендації щодо їхнього виховання (наприклад, як проводити час вдома, якщо садочок тимчасово припинив діяльність, та іншу важливу інформацію).

Психосоціальна безпека в ЗДО перед-

бачає проведення заходів щодо запобігання проявам булінгу та агресії серед дітей, а також створення умов для навчання дітей з особливими потребами.

Щодо поняття «булінг» Н. О. Яценко висловлюється так: «сам термін у словниках іншомовних слів не засвідчений. Однак словник української мови подає таке його значення: «дія і стан за значенням цькувати». Цькувати 1. Напускати собак на кого-небудь; 2. перен. Переслідувати кого-небудь різними нападками, наклепами і т. ін., знущатися з когось; 3. перен. Підмовляти до ворожих дій, підбурювати проти кого-небудь» (Яценко Н. О., 2019, с. 398–399). У ЗДО булінг у дітей дошкільного віку не є яскраво вираженим, проте можуть виникати конфліктні ситуації, і якщо їм не завадити, то згодом вони можуть розвинути у справжнє цькування з його ознаками: періодичність, спрямованість проти конкретної дитини – «жертви», наявність «агресора» і «спостерігачів». Тому педагогам слід організовувати безпечне та дружнє середовище через:

- створення атмосфери довіри з боку дорослого; яскравих ігрових осередків, де діти можуть спільно гратися та розвивати свої соціальні навички; спільне розроблення та обговорення правил поведінки в групі; умов для розвитку кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей;
- організацію та проведення з дітьми різних тематичних тренінгів та ігор, спрямованих на розвиток емпатії, толерантності та вміння розв'язувати конфлікти мирним шляхом;
- читання казок та історій, які демонструють позитивні приклади взаємин між людьми;
- обговорення ситуацій, пов'язаних із булінгом та агресією, для розвитку в них критичного мислення;
- проведення батьківських зборів, присвячених проблемі булінгу та агресії; індивідуальних консультацій з батьками, які мають

проблеми у вихованні своїх дітей; спільних заходів для дітей та батьків, які сприяють зміцненню сімейних відносин.

З метою моніторингу різних ситуацій вихователям рекомендовано проводити регулярне спостереження за поведінкою дітей під час ігор та інших видів діяльності, здійснювати аналіз конфліктних ситуацій, що виникають у групі, для розроблення ефективних стратегій їхнього розв'язання.

Виокремимо декілька ключових аспектів, які необхідно врахувати педагогам у процесі організації навчання, розвитку та виховання дітей з особливими освітніми потребами: 1) *індивідуальний підхід* (складання індивідуальної програми розвитку з використанням завдань та методів, адаптованих до потреб кожної дитини; співпраця з фахівцями); 2) *безпечне та комфортне середовище* (адаптація приміщення, яке відповідатиме запитам дитини з особливими освітніми потребами; створення сенсорної кімнати, яка допоможе дітям зосередитися та розвивати сенсорні здібності); оснащення необхідним обладнанням, наприклад, спеціальні столи та стільчики); 3) *професійна компетентність педагогів*, яка передбачає регулярне підвищення кваліфікації для здобуття необхідних знань та навичок у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами; 4) *співпраця з іншими фахівцями* (медичними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами для забезпечення комплексної підтримки дитини) *та батьками або особами, що їх замінюють* (проведення регулярних зустрічей для обговорення прогресу дитини та розроблення спільних стратегій підтримки та залучення їх до участі в освітньому процесі їхньої дитини); 5) *створення позитивного ставлення у населення до інклюзії* (залучення громадськості до розв'язання проблем інклюзивної освіти, одним із прикладів є «Довідник безбар'єрності», створений за ініціативи першої леді України Олени Зеленської, що є путівником коректного спілкування, містить правила комунікації та безбар'єрної мови). Також розпорядженням Кабінету Міністрів Укра-

їни від 14 квітня 2021 року № 366 р було схвалено «Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року».

Опрацювання нормативних джерел дозволило виокремити основні компоненти й вимоги до організації та створення надійного освітнього середовища в ЗДО під час воєнних подій. Ними є:

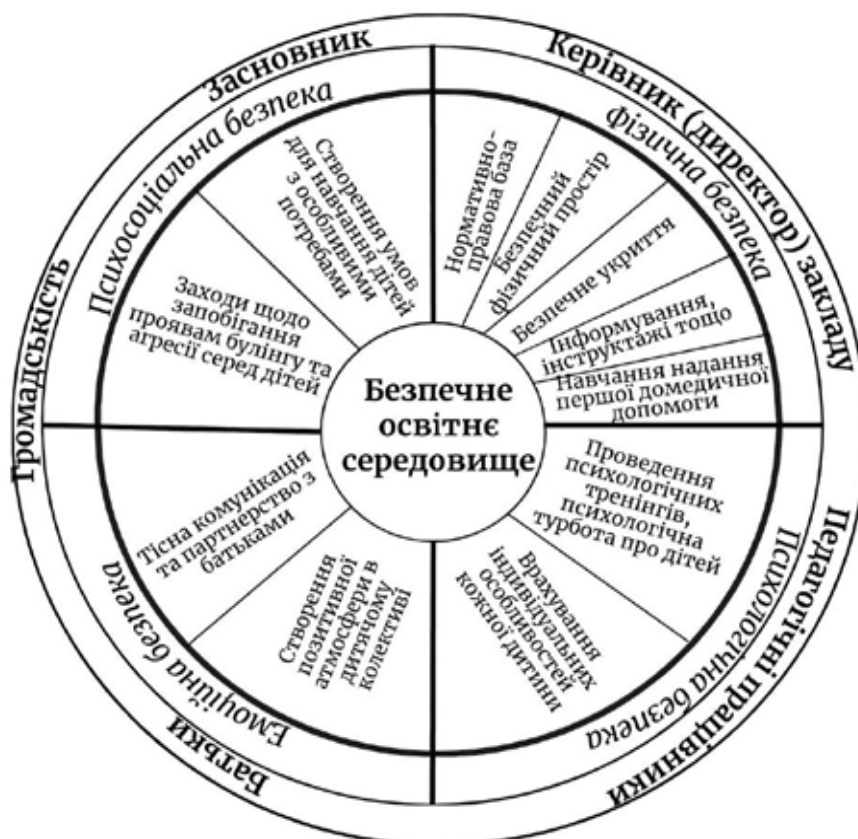
- фізична безпека:
 - знання нормативно-правової бази, що регулює питання безпеки життєдіяльності у ЗДО;
 - створення оптимальних умов для захисту та комфорту дітей і персоналу;
 - облаштування укриття в закладі освіти;
 - інформування, проведення інструктажів, вивчення протоколів безпеки, відпрацювання алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях з усіма учасниками освітнього процесу;
 - проходження навчання працівників ЗДО з надання першої долікарської допомоги;
- психологічна безпека:
 - проведення з педагогічними працівниками психологічних тренінгів (наприклад, як заспокоїти дитину під час повітряної тривоги, якщо лунають вибухи тощо);
 - урахування індивідуальних особливостей кожної дитини, її темпів розвитку та потреб;
- емоційна безпека:
 - створення позитивної атмосфери в колективі дітей (організація дружнього та підтримувального середовища, виховання поваги одне до одного);
 - щільна комунікація та партнерство з батьками;
- психосоціальна безпека:
 - організація заходів щодо запобігання проявам булінгу та агресії серед дітей;
 - створення інклюзивних умов

для навчання дітей, незалежно від їхніх особливостей. Означені компоненти створення безпечного освітнього середовища в ЗДО на-

очно представлені в моделі «Організація безпечного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти» (рисунк 1).

Рис. 1

Організація безпечного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти

Джерело: авторський варіант

З метою надання практичної допомоги педагогічним працівникам ЗДО, які працюють в очному режимі під час воєнного стану, склали контрольний список «Створюємо безпечне освітнє середовище в закладі дошкільної освіти».

До контрольного списку внесено перелік справ (завдань), які педагогу обов'язково потрібно зробити або перевірити їх виконання для забезпечення вихованців під час перебування на території й у приміщеннях закладу, а саме:

1. Регулярний огляд приміщень для виявлення небезпечних предметів, гострих кутів тощо.

2. Перевірка міцності меблів та іграшок, усунення дрібних деталей, які дитина може проковтнути.

3. Оснащення ігрових зон безпечним покриттям (гумове, килимове).

4. Контролювання наявності / роботи пожежних датчиків, вогнегасників та планів евакуації.

5. Регулярні протипожежні навчання з персоналом та дітьми.

6. Регулярне прибирання та дезінфекція приміщень.

7. Наявність укриття.

8. Створення атмосфери доброзичливості, взаємоповаги та підтримки.

9. Усунення будь-яких проявів насильства, дискримінації та цькування.

10. Співпраця з батьками для створення єдиного освітнього простору.

11. Уміння педагогів розпізнавати та реагувати на емоційні стани дітей.

12. Урахування індивідуальних особливостей кожного вихованця.

13. Створення безпечних умов для всебічного розвитку дошкільників.

За наданим швидкокодом можна завантажити документ та послуговатися ним у професійній діяльності (джерело: складено самостійно).

З метою організації та створення безпечного освітнього середовища в ЗДО рекомендуємо педагогам застосовувати такі інструменти, що відповідають потребам дітей різного віку:

- для фізичної безпеки:
 - огляд приміщень (регулярний огляд приміщень на наявність небезпечних предметів, пошкоджених меблів, несправного обладнання);
 - безпечне обладнання (використання тільки сертифікованого обладнання та іграшок, які відповідають віковим особливостям дітей);
 - організація освітнього простору (розумне планування простору груп, ігрових осередків, забезпечення вільного доступу до аварійних виходів);
 - протипожежна безпека (наявність пожежних датчиків, проведення регулярних протипожежних тренувань);
- для психологічної безпеки:
 - створення атмосфери довіри (вибудовування довірливих відносин між вихователями, дітьми та батьками);
 - емоційна підтримка (створення умов для емоційної розрядки дітей, навчання їх виражати свої почуття);
 - попередження булінгу (проведення бесід із дітьми про дружні стосунки, повагу до інших, неприпустимість

мість будь-яких форм насильства);

- співпраця з практичним психологом (залучення практичного психолога для проведення діагностики, корекції та профілактики психологічних проблем у дітей);
- для емоційної безпеки:
 - вибудовування довірливих відносин (створення атмосфери, де кожна дитина може вільно висловлювати свої думки та почуття);
 - навчання емоційної грамотності (використання ігор та вправ для розвитку емоційного інтелекту дітей. Читання казок та історій, які допоможуть дітям розуміти свої та чужі почуття);
 - співпраця з батьками (організація спільних заходів для дітей та батьків, які сприяють зміцненню сімейних зв'язків);
- для психосоціальної безпеки:
 - створення атмосфери довіри та взаєморозуміння (формування позитивного емоційного фону в групі, використання заохочення та підтримки);
 - соціалізація дітей (організація ігор, занять, які сприяють розвитку комунікативних навичок, співробітництва, толерантності);
 - співпраця з батьками (регулярне інформування батьків про життя дитини в закладі освіти, проведення спільних заходів).

Щоб забезпечити зручність сприйняття інформації, подаємо її у табличному вигляді за швидкокодом (джерело: складено самостійно).

Висновки та перспективи дослідження проблеми.

Отже, у ході процесу дослідження визначено, що проблема організації безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти є одним із найважливіших аспектів забезпечення всебічного розвитку дитини. Регулярні тренінги та навчання персоналу сприятимуть зниженню до міні-

муму негативних наслідків.

Визначені в розвідці та проаналізовані основні компоненти безпечного освітнього простору, вимоги до його організації та створення в закладах дошкільної освіти сприятимуть ефективній взаємодії всіх ланок.

Розроблена модель «Організація безпечного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти», складений контрольний список «Створюємо безпечне освітнє середовище в закладі дошкільної освіти»

та запропоновані педагогам інструменти для використання ЗДО уможливають систематичну роботу з підвищення рівня захисту дітей, зниження ризику виникнення небезпечних ситуацій та створення комфортних умов для всебічного розвитку малюків.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання зазначеної проблеми. Перспективним убачаємо апробування моделі організації безпечного освітнього середовища в ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашак О. О., Вільхова О. В. Використання сучасних технологій у здоров'язберезувальній діяльності вихователів закладів дошкільної освіти / О. Вашак, О. Вільхова // Педагогічні науки. – 2022. – № 80. – С. 10–14.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь. – Перун. – 2005. – VIII. – 1728 с.
3. Городиська І. В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти / І. В. Городиська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2020. – № 69. – С. 56–61. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.10>
4. Горшкова Г. В., Олійник Г. І., Фасолько Т. С. Створення безпечного та здорового освітнього середовища в закладах дошкільної освіти / Г. В. Горшкова, Г. І. Олійник, Т. С. Фасолько // Педагогічна академія: наукові записки. – 2024. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12652622>
5. Косенчук О. Г., Стягунова О. О. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану / О. Косенчук, О. Стягунова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2023. – № 1 (105). – 2023. – С. 90–101.
6. Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію освітнього безпечного простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» від 20 червня 2023 року № 1/8820-23. – Режим доступу: <http://surl.li/lzemca>
7. Литвиненко О. М. Умови розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителів у закладах післядипломної освіти / О. М. Литвиненко // Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. Вересень. – 2024. – № 3. – С. 140–153.
8. Про дошкільну освіту: Закон України від 06. 06. 2024 № №3788-IX. [Електронний ресурс] // Верховна рада України: сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII, зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
10. Яценко Н. О. Булінг – цькування / Н. О. Яценко // Термінологічний вісник. – 2019. – Вип. 5. – С. 398 – 399.

THE ORGANISATION OF A SAFE LEARNING ENVIRONMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS UNDER CURRENT CONDITIONS**Malanchuk Olena,***Methodologist of Theory and Methods
of Preschool and Primary Education Department
4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
olena.malanchuk@moippo.mk.ua*

The article substantiates the relevance of creating a safe educational environment in educational institutions during the period of martial law in Ukraine. The purpose of the article is to highlight the problem of organising a safe educational environment in preschool education institutions in today's conditions. During the research process, it has been established that safety is the foundation of a child's development. The scientific works of Ukrainian researchers on this issue have been analyzed. These works identify the conditions that prevent various forms of physical, psychological, informational, moral, social, and material dangers to all participants in the educational process. Additionally, the concept of 'health care competence of teachers' has been clarified, along with the issue of improving students' health through health-preserving technologies and methods, which contribute to the formation of a correct worldview. In the survey for teachers of preschool education institutions, the model «The Organisation of a Safe Educational Environment in Preschool Education Institutions» is proposed, and the checklist «Creating a Safe Educational Environment in Preschool Education Institutions» is developed in order to systematise and evaluate measures aimed at ensuring the protection and comfort of preschool children. The tools for arranging and creating a safe educational environment in preschool educational institutions in today's conditions that meet the needs of children of different ages are provided and described. The main components prioritised for the effective organisation of the educational environment in preschool education institutions, which include not only physical safety, but also psychological, emotional, and psychosocial safety, are identified.

Keywords: *educational environment; martial law period; participants of the educational process; preschool children; preschool educational institution; safety.*

REFERENCES

1. Busel, V. T. (2005). *Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin. Perun. VIII.1728 (ukr).
2. Horodyska, I. V. (2020). Uprovadzhennya art-terapiyi yak innovatsiynoyi tekhnolohiyi u doshkilnykh zakladakh osvity [Implementation of art therapy as an innovative technology in preschool educational institutions]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitniy shkolakh*, 69, 56–61. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.10> (ukr).
3. Horshkova, H. V., Oliynyk, H. I. & FasolkoM, T. S. (2024). Stvorennya bezpechnoho ta zdorovoho osvitnoho seredovyscha v zakladakh doshkilnoyi osvity [Creating a safe and healthy educational environment in preschool education institutions]. *Pedahohichna akademiya: naukovi zapysy*. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.12652622> (ukr).
4. Kosenchuk, O. H. & Styahunov, O. O. (2023). Bezpeka osvitnoho prostoru zakladiv doshkilnoyi osvity v umovakh voyennoho stanu [Safety of the educational space of preschool

education institutions in the conditions of martial law]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka*. 1 (105), 90–101 (ukr).

5. Law of Ukraine «On Education». Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (ukr).

6. Law of Ukraine «On Preschool Education». Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). (2024). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (ukr).

7. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 1/8820-23 «Pro orhanizatsiyu osvitnoho bezpechnoho prostoru v zakladakh doshkilnoyi osvity ta obladdannya ukryttiv» [Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On the organization of an educational safe space in preschool education institutions and the equipment of shelters»] vid 20.06.2023. Retrieved from: <http://surl.li/lzemca> (ukr).

8. Lytvynenko, O. M. (2024). Umovy rozvytku zdorovyazberezhualnoyi kompetentnosti vchyteliv u zakladakh pislyadyplomnoyi osvity. [Conditions for the development of health-saving competence of teachers in institutions of post-graduate education]. *Naukovo-metodychnyy, informatsiyno-osvitniy zhurnal Veresen*. 3, 140–153 (ukr).

9. Yatsenko, N. O. (2019). Bulinh – tskuvannia [Bullying is harassment]. *Terminolohichnyy visnyk*, 5, 398–399 (ukr).

10. Vashak, O. O. & Vilkhova, O. V. (2022). Vykorystannia suchasnykh tekhnolohii u zdoroviazberezhualnii diialnosti vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [The use of modern technologies in health-preserving activities of preschool teachers]. *Pedahohichni nauky*, 80, 10–14 (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 05.10.2024

Прийнята до друку: 27.11.2024